

ÇEVİRİLER

**ANAYASA MAHKEMELERİNİN
SOSYO - POLİTİK TEMELİ
VE
ÖZELLİKLERİ (*)**

Dr. Jovan DJORDJEVIĆ
Belgrad Hukuk Fakültesinde
Profesör

Çev. Dr. Server KARAYAKUBOĞLU

I

Anayasa Mahkemesi, «yeni bir Anayasa yazmakla» görevli bir müessese değildir ve olamaz da. Anayasa Mahkemesi, Anayasayı temel olarak alıp, onun prensiplerine uygun olarak, Anayasaya uygunluğu ve kanuniliği korur. Anayasa Mahkemesinin görevi, «Anayasanın ne olduğunu söylemek» ve böylece onun «hukukî ideolojisi» ni veya kendine özgü sosyal ve siyasî «felsefesi» ni formüllendirmekten ibaret değildir. Anayasa Mahkemesi, sadece bir Anayasa müessesesi değil, aynı zamanda Anayasaya tâbi bir «Anayasal etken» (facteur constitutionnel) dir. Anayasanın esas itibariyle siyasî nitelikteki diğer yüksek organlarından farklı olarak, Anayasa Mahkemesi hukuk yoluyla ve Anayasanın doğrudan doğruya uygulanması çerçevesi içinde, politikayı sağlar ve ifade eder. Anayasa Mahkemesi, meclislerin, siyasî - icraî organların, diğer temsili, icraî ve idarî organlarla teşkilâtların Anayasaca belirtilmiş olan haklarına ve

(*) Bu makale, ünlü Yugoslav hukukçusunun son çıkardığı eserinden bir kısmın çevirisidir (Bk. Jovan DJORDJEVIĆ, La Yougoslavie, Paris 1967, sh. 360-365). Anayasa yargısının nasıl anlaşılması gerektiği konusunda oldukça ilginç görüşleri ihtiva ettiği için çevrilmesini faydalı gördük (çevirenin notu).

otonomisine karışmadan, Anayasanın ve hukukun hükümlerini sağlaması gereken bir müessesedir.

Anayasa, bir temel kanun niteliğiyle, karmaşık sosyo - politik kuruluşları ahenkleştirir ve nesnelleştirir. Anayasa, onların temeli ve onları normatif ve objektif anlamları, gerçekleştirmeleri ve gelişimleri içinde garanti eden bir tasarruftur. Anayasaya uygunluk ve bu uygunluğun garanti altına alınması zorunluluğu da buradan doğar. Anayasa Mahkemeleri, işte bu temel üzerinde doğmuşlardır ve yerleri ile rollerini de yine bu temel üzerinde bulurlar.

II

Bazı düşüncelere göre, Anayasa yargısı, münhasıran siyasî bir yargı olabilir ve böylece de, ancak siyasî kararlar alır, alabilir. Bazıları Anayasa yargısının iç çelişmesine işaret ederken, bazıları da bu durumda güçlerin (des pouvoirs) ve sorumlulukların kendine özgü bir karışımını görüyor ve Anayasa yargısının, bu niteliğiyle temelsiz hattâ imkânsız olduğu sonucuna kadar varıyorlar.

Nazarî bakımdan, Anayasa yargısı, birbirine zıt iki yol ve metod takip edebilir. Anayasa Mahkemesi, somut bir politikanın, belirli bir iktidarın kurulmasında araç olabileceği gibi, bir çeşit siyasî üstünlük sağlamak, hattâ iktidar için mücadele temayülünü de taşıyabilir. Bir yol budur. Diğer yol, bunun zıddıdır : Anayasa yargısı, siyasî bakımdan öyle «ürkütücü», öyle «ihtiyatlı» bir müessesedir ki, faaliyeti, hukuk normlarının şekli görünüşüne göz kulak olmak ve somut Anayasaya aykırı durumlar hakkında ihtiyatlı bir şekilde düşüncesini söylemek gibi bir asgariye indirgenmiştir.

Anayasa Mahkemelerinin çağdaş tarihi ve içtihatları, bu yolların veya temayüllerin bulunduğunu doğruluyor. Vesileci ve eymamcı bir politikaya açıkça hizmet eden veya yalnız şekil üzerinde düşüncesini söyleyen bir adli müessese sırasına sokulmuş yargılar, dar anlamıyla Anayasaya uygunluk ve kanuniliğin koruyucusu olmak misyonunu yerine getirememişlerdir. Parlâmento kararlarına, yurttaşların ve faal sosyal grupların dileklerine aykırı olarak, kendi «felsefe» ve iradelerini kabul ettirmeyi deneyen yargılar, uzun ömürlü olamamış ve istenen yeri elde edememişlerdir. Bu nitelikteki yar-

gılar, sosyal ve siyasî sistemin iç buhranını yansıtırlar ve, ya kendi gerçek fonksiyonlarına dönmeğe, ya da toplumdaki mevkilerini kaybetmeğe mahkûmdurlar. Amerika Birleşik Devletlerinde Yüksek Mahkemenin durumu budur.

Yugoslavya'da, Anayasa yargısı, durumu ve görevleri bakımından bir Anayasa organıdır ve bu sıfatla, siyasî iktidarın çerçevesine daha fazla nüfuz eder. Anayasa yargısı organları, Federasyon (ve federe cumhuriyetler) iktidarının öteki organlarına üstün değildir. Anayasa yargısı organları, son bir tahlille, siyasetin esaslarını yaratmaz, sosyal gelişmenin yönüne veya siyasetin yerine getirilmesine karar vermez. Devlet organı şekli altında ve sosyal ve insanî yaratıcı faaliyetin bir ifadesi olarak, bu fonksiyon, temsili organlarla, onlara karşı sorumlu olan toplumun anayasal organlarına aittir.

Anayasa yargısı, sosyal faaliyet ve ilişkilerin varlığını ve gelişmesini sağlar ; ancak, bunu, kendi ham hayaline ve haklarına dayanarak yapmaz ; sosyal ilişkilerde, mücadelelerde, hareketlerde, yargı iktidarının dışındaki sosyal, siyasî ve Anayasal organların, teşkilât ve müesseselerin faaliyetinde, hülâsa kendi dışında meydana gelen ve formüllenen nesnel bir görüşe göre yapar. Anayasa Mahkemelerinin fonksiyonu, hem yaratıcı hem de siyasî karar unsurlarını içine alır.

Bu yaratıcı faaliyet, özgül (spécifique), hukukî ve kısmîdir ; belli bir anlamda teyid eder, fakat karar vermez. Bu yaratıcı faaliyet, ilişkilerin ve hakların müesseseseleşmiş ilişkilere aykırı olarak kullanılmalarını ; muharriklerinin menfaatlerle ideolojik telâkkileri birini diğeri aleyhine kayırarak ifade etmelerini veya kuvvetlerini muhafazakârlıktan almalarını önler.

Anayasa yargısı ile görevli organ, siyasî olarak karar veren bir organdır : Anayasa ile kanun arasındaki uyumsuzlukları —ki çok yüksek plânda siyasî bir nitelik taşır— gözdüğü için değil, özellikle, siyasetle Anayasanın ahenkleştirilmesi konusunda belli bir otonomiye sahip olduğu için böyledir. Anayasa Mahkemesi, bu görevi, özel bir metodoloji, «juridico — politique» bir metodoloji aracılığıyla yerine getirir. Anayasa Mahkemesi, siyasî bir organ olmak zorundadır. Şu anlamda ki, Anayasa Mahkemesi, siyaseti, hukukî şekli altında tarif eder. Bu «siyaset» ise, ancak sapına kadar anlaşılıp kabul edilmiş ise, sosyal akımlardan ve insanların temayül ve dileklerinden

doğuyor veya bunlara uygun ise, toplumda yeni uyuşmazlıklar, yeni sarsıntı ve kargaşalıklar doğurmuyor ise, hukukî bir şekil alabilir. Bu anlamda görevinin yerine getirilmesinde ve Anayasa yargısına düşen bu nazik ve çelişmeli «politico — juridique» görevin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olmak üzere, Anayasa Mahkemesine kendini kabul ettiren belli başlı iki kural vardır.

Birinci kurala göre, Anayasa Mahkemesi, hukukî şekilciliği, özellikle bu şekilciliği siyasete kabul ettirmek iradesini reddetmelidir. Sırf şekli uyuşmazlıklar, anayasal uyuşmazlıklar değildir. Anayasa Mahkemesi, Anayasaya uygunluk ve kanuniliğin korunması ile ilgili bütün meseleleri çözer ; ancak, siyasî oyuna ve sosyal akımlara ket vuran şekilcilikle uğraşmaz.

İkinci kurala göre, Anayasa Mahkemesi, hakemliğinin kapsamını, etki ve sonuçlarını, kusursuz olarak, yâni genel ve siyasî (bu terimin gerçek ve objektif anlamını kastediyoruz) bir görüş açısından değerlendirmelidir. Böylece, Anayasa Mahkemesi, ilişkileri, yerleşmeleri ve gelişmelerini —önemli bir çatışma olmadan— sağlayacak tarzda düzenlemelidir ; çünkü onlar, toplumda daha önceden «bilkuvve» mevcuttur. Anayasa Mahkemesi, nihayet, Anayasanın prensipleri ve özü, yâni «bilkuvve» mevcut ve böylece sosyal bakımdan meşrû ve haklı ilişkilerin yerleşmesinde üstün bir etki yapan bazı tezahürleri ve eylemleri bertaraf etmelidir.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi, siyasî olarak düşünmeli ve değerlendirmeleri açık seçik ve sorumluluğunu müdrik olmalıdır. Anayasa Mahkemesi, bunu yapabilmek için objektif hukuk metodlarından yararlanır. Anayasa Mahkemesinin hakemliği hukukîdir, ama, kapsamı bakımından, siyasî olabilir. Şekilcilik ve «jurisprudans», Anayasa yargısının metodolojisinden atılmalıdır. Siyasî bakımdan hâkemliğe girmek gibi, yurttaşlar ve toplumla doğrudan doğruya ilişki halinde bulunan, seçime ve görevden alınmaya tâbi olan organların faaliyetine karışmak da tehlikelidir. Anayasa Mahkemesi hem «engagé» hem «sınırlı», etkin ve bilinçli anlamıyla «kendi kendine sınırlı» (auto - limité) ve «ihtiyatlı» (réservé) bir organdır.